

Narsisizmin İki Yüzü: Büyüklenmeci ve Kırılgan Narsisizmin Gelişimsel Temelleri Üzerine Bir Gözden Geçirme

Havvanur AKYOL KOL¹

Citation : Akyol Kol, H. (2023). Narsisizmin iki yüzü: Büyüklenmeci ve kırılgan narsisizmin gelişimsel temelleri üzerine bir gözden geçirme. *Türk Eğitim Değerlendirmeleri Dergisi*, 4(4), 6-29.

Received : 07.08.2023

Accepted : 07.11.2023

Published : 31.12.2023

Publisher's Note : Istanbul Medipol University stays neutral with regard to any jurisdictional claims.

Copyright : © 2023 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the DergiPark.

Özet

Popüler bir kavram olan narsisizm, karmaşık doğası gereği çeşitli şekillerde tanımlanmakta ve belli özelliklerine göre büyüklenmeci ve kırılgan narsisizm olarak sınıflandırılmaktadır. Büyüklenmeci narsisizm kişinin benzersiz olduğuna inanarak kendi benliğini öne çıkarması, ilişkilerinde teşhirci ve sömürücü davranışlar sergilemesi olarak ifade edilirken; kırılgan narsisizm kişinin öz-yeterlik algısına yönelik olumsuz inançları ve çekingen davranışlar ile karakterizedir. “Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Ölçütleri El Kitabı” olan DSM-5’te patolojik narsisizm olgusu yalnızca büyüklenmeci narsisizm ile açıklanırken; kırılgan narsistik özellikler ihmal edilmektedir. Son dönemlerde, narsisizmin her iki boyutunu da içeren araştırmalar bu açıdan büyük bir önem kazanmaktadır. Bununla beraber, narsisizmin etiyojisini konu alan araştırmalarda çevresel faktörler çerçevesinde açıklanan ebeveyn-çocuk ilişkileri, travma yaşantısı ve erken çocukluk deneyimleri öne çıkmaktadır. Son yıllarda narsisizmin biyolojik ve genetik temellerini ortaya çıkaran araştırma sonuçları dikkat çekici düzeyde artmaktadır. Bu gözden geçirme makalesinde, patolojik

¹ Arş. Gör., İstanbul Medipol Üniversitesi, Eğitim Fakültesi. havvanur.akyol@medipol.edu.tr;
ORCID No: 0000-0002-9237-3650.

narsisizmin gelişimsel temellerini incelemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda uluslararası alanyazındaki büyüklenmeci ve kırılmalı narsisizmin gelişiminde rol oynayan ebeveyn tutumları, travma geçmişı, bağlanma biçimi, erken dönem uyumsuz şemaları gibi çevresel ve sosyal faktörlerle beraber; biyolojik mizaç ve kalıtımı kapsayan biyolojik faktörleri konu alan çalışmalar incelenmiştir. Son olarak narsisizmin gelişimsel temelleri tartışılarak, ülkemizde bu konuda yapılabilecek olan araştırmalara öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Büyüklenmeci narsisizm, kırılmalı narsisizm, narsisizmin temelleri, ebeveyn tutumları, biyolojik mizaç, genetik faktörler

The Two Faces of Narcissism: A Review on the Developmental Foundations of Grandiose and Vulnerable Narcissism

Abstract

Narcissism, a popular concept, is defined in various ways due to its complex nature and is classified as grandiose narcissism and vulnerable narcissism based on certain characteristics. Grandiose narcissism is expressed as the person's belief that he/she is unique, emphasizing his/her own self and exhibiting exhibitionist and exploitative behaviors in relationships, while vulnerable narcissism is characterized by negative beliefs about self-efficacy and avoidant behaviors in social relationships. In DSM-5, the "Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders", the phenomenon of pathological narcissism is explained only with grandiose narcissism, while vulnerable narcissism is disregarded. In recent years, studies that include both dimensions of narcissism have gained significant importance in this respect. In addition, research on the etiology of narcissism emphasizes parent-child relationships, trauma, and early childhood experiences, which are explained within the framework of environmental factors. In recent years, there has been a remarkable increase in research on the biological and genetic basis of narcissism. This literature review aims to examine the developmental foundations of pathological narcissism. In this regard, environmental factors such as parental attitudes, trauma history, attachment style, and early maladaptive schemas, which play a role in the development of grandiose and vulnerable narcissism were examined. Subsequently, studies addressing biological factors, including biological temperament, and heritability have been reviewed. Finally, the developmental basis of narcissism is discussed, and suggestions are presented for future research on this subject in our country.

Keywords: Grandiose narcissism, vulnerable narcissism, etiology of narcissism, parental attitudes, biological temperament, genetic factors

1. Giriş

Son dönem psikoloji alan yazınında popüler bir kavram olarak karşımıza çıkan narsisizm, “kişinin kendi fiziksel görünümüne ve yeteneklerine aşırı hayranlık duyması” olarak tanımlanmaktadır (Cambridge, 2023). Twenge ve Campbell (2010) narsisizmi, modern toplumlarda hızla yayılan ve ruh sağlığını tehdit eden bir fenomen olarak ele almakta; narsisizmi ‘asrın vebası’ olarak ifade etmektedir. Narsisizm kavramı modern psikoloji bilimi içerisinde bugünkü popülerliğine ulaşmadan önce ilk olarak Havelock Ellis (1898) tarafından ele alınmıştır. Ellis (1898) ‘Oto-erotizm’ isimli kitabında narsisizm kavramının temellerinin Yunan mitolojisinde yer alan genç ve yakışıklı Narkissos isimli bir avcıya dayandığını ifade etmiştir. Kendisine âşık olanları reddeden Narkissos, bir gün su içmek için nehre eğildiğinde yansıması olarak kendisini görür. Görüntüsü karşısında büyülenen Narkissos, hiç kimseye karşı duymadığı hayranlığı kendisine duymuş ve kendisine âşık olmuştur. Bu büyülmüş aşk Narkissos’u yok etmiş ve ömrünü yalnızca kendi görüntüsünü seyrederek umutsuzca tüketmiştir.

Narsisizm, bireyin kendi benliğini yüceltmesi ve kişilerarası ilişkilerde empati yoksunluğu olarak ifade edilmektedir (Miller vd., 2021; Twenge ve Campbell, 2010). Benliğin gerçekçi olmayan aşırı derecede yüceltilmesi, başkalarına karşı büyülenme ve kibirli davranışlar ile kendini göstermektedir (Campbell ve Foster, 2011). Narsisizm aynı zamanda kişinin kendisini her koşulda haklı görmesi, başkalarından üstün kabul etmesi ve diğerleri tarafından ‘özel’ kabul edilme arzusu olarak da ifade edilebilir (Kohut, 1966; Levy vd., 2011).

Narsisizmi gelişimin doğal bir sonucu olarak kabul eden görüşlerle birlikte patolojik bir olgu olarak kabul eden yaklaşımlar da bulunmaktadır. Kişinin benliği ile uyum içerisinde yaşamını sürdürebilmesi için gerekli düzeyde özgüvene sahip olması gerekmektedir; bu düzeyin sağlıklı narsisizm sınırları içerisinde olduğu düşünülmektedir (Rozenblatt, 2002). Bununla beraber, benliğin abartılı bir şekilde yüceltilmesi kişinin gerçeklikle bağlantısının kopmasına ve davranışsal olarak patolojik kabul edilen narsistik kişilik özellikleri sergilemesine yol açabilir (Cain, Pincus ve Ansell, 2008). Patolojik olarak kabul edilen narsisizm olgusu, DSM-5 (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı)’te kişilik bozuklukları kategorisi altında ele alınmaktadır (APA, 2013).

Bu çalışmada narsisizmin birbiriyle ilişki olan ancak birbirinden zıt özellikleri de içinde barındıran büyülenme ve kırılabilir boyutları incelenmektedir. Konu ile ilgili alan yazın incelendiğinde patolojik narsisizmin daha çok büyülenme boyutuyla ilgilendiği, kırılabilir boyutunun ise ihmal edildiği görülmektedir (Cain vd., 2008; Miller vd, 2021). Öyle ki, “Mental Bozuklukların Tanısal ve

Sayımsal Ölçütleri El Kitabı” olan DSM-5 (APA, 2013)’te patolojik narsisizm büyüklenmeci narsistik özellikler ile sınırlandırılmış; kırılğan narsisizme ilişkin tanı kriterlerine yer verilmemiştir. Hem klinik ortamda hem de yapılan araştırmalarda narsisizmin her iki boyutuna da yer verilmesi ancak son yıllarda mümkün olmuş; bu bakımdan çok fazla eleştirilmiştir (Pincus ve Lukowitsky, 2010; Eldoğan, 2016).

Narsisizmin artan popülerliği, etiyojisini konu alan ve erken dönem müdahale yollarını içeren çalışmaları da beraberinde getirmektedir. Yapılan çalışmalarda, narsisizmi ortaya çıkaran etmenlerin başında kişinin yaşamının erken dönemlerinde ebeveynleri ile kurduğu ilişkiyi ve karşılanmayan ihtiyaçlarını öne çıkaran psikanalitik yaklaşımların baskın bir etkisi olduğu görülmektedir (Kernberg, 1970; Kohut, 1966). Bununla beraber, son dönemlerde mizaç ve genetik faktörler gibi narsisizmin biyolojik temelleri üzerinde duran araştırmalar da yapılmaktadır (Coolidge vd., 2001; Thomaes vd., 2009; Holtzman ve Donnellan, 2015; Luo ve Cai, 2018). Ülkemizde narsisizmin hem çevresel hem de genetik faktörlerle ilişkili olarak ortaya çıkabileceğini ortaya koyan çalışmalar ise oldukça kısıtlıdır. Bu çalışmanın amacı, alanyazındaki bu eksikliği gidermeye katkı sağlamak ve büyüklenmeci ve kırılğan narsisizmi ortaya çıkaran hem çevresel hem de biyolojik faktörleri bir araya getirerek araştırmacılara bütüncül bir bakış açısı sunmaktır.

2. Literatür Tarama

Bu çalışma, literatür taraması yöntemine dayanan nitel bir gözden geçirme çalışmasıdır. Araştırma kapsamında, ilgili alanyazın anahtar kelimeler aracılığıyla detaylı biçimde incelenmiş; benzer içerikteki araştırma bulguları bir araya getirilerek narsisizmin büyüklenmeci ve kırılğan olmak üzere iki boyutlu yapısının biyolojik ve çevresel olarak gelişimsel temelleri ele alınmıştır.

2.1. Narsisizm kavramı

Narsisizm kavramını ilk olarak Ellis (1898) ‘Eto-erotizm’ ismini verdiği kitabında kullanmış; narsisizmi kişinin libidinal dürtülerini kendi benliğine yöneltmesi olarak tarif etmiştir. Eto-erotizm benliğin cinsel bir nesne olarak kabul edilmesidir ve narsisizm olgusunda kişi benliğini cinsel bir nesne olarak görmektedir (Ellis, 1898). Bu görüş üzerine psikanalitik yaklaşımı benimseyen kuramcılar narsisizm ile yakından ilgilenmeye başlamış; Freud’un (1914) ‘Narsisizm Üzerine Bir Giriş’ isimli makalesi büyük ilgi ile karşılanmıştır. Narsisizmin kişilik bozuklukları çerçevesinde ele alınmasında özellikle nesne ilişkileri (Kernberg, 1970, 2012) ve Kendilik psikolojisi (Kohut, 1966, 2020) kuramlarının katkısı büyük olmuştur.

Freud (1914) narsisizmi, bireyin kendisine abartılı düzeyde hayranlık duyması ve çevresine karşı benmerkezci davranışlar sergilemesi olarak tanımlamaktadır. Freud (1932) saldırgan, bağımsız, yakın ilişki kurmaktan kaçınan ve sevme kapasitesi düşük olan kişileri tanımlamak için 'narsistik libidinal tür' kavramını kullanmıştır. Bununla birlikte, narsisizm karmaşık bir olgudur ve hem sağlıklı hem de patolojik olarak tanımlanabilir. Freud (1914) bu ayrımı birincil ve ikincil narsisizm olarak tarif etmektedir. Birincil narsisizm çocuğun gelişimin erken dönemlerinde benliğini dış dünyadan ayıramamasının bir sonucu olarak libidinal enerjisini kendi benliğine yöneltmesidir. İkincil narsisizm ise bireyin çevresinde libidosunu aktaracağı sevgi nesnesini bulamaması sonucunda bu enerjiyi kendi benliğine yöneltmesidir. Birincil narsisizm gelişimin doğal bir parçası olarak kabul edilirken, ikincil narsisizm patolojik olarak tanımlanmıştır (Freud, 1914; akt. Demirci ve Ekşi, 2017).

Horney'a (2007) göre narsisizm çocuklukta yaşanan korkular ve duygusal yoksunluklar sonucunda ortaya çıkan nevrotik bir eğilim olarak ifade edilmektedir. Çocukluk çağında yaşanan sorunlu ilişkiler, kişinin benliğini şişirerek beğenilme ve ilgi ihtiyacını telafi etmesi ile sonuçlanır. Kişi kendisi hakkında gerçekdışı imgeler yaratarak benliğine yabancılaşır. Narsistik eğilimi olan bireylerin özünde kendilerini ve başkalarını sevmeye kapasiteleri ise çok düşüktür (Horney, 2007).

İlerleyen dönemlerde, Kernberg (1975) narsisizm kavramını nesne ilişkileri kuramı ile gelişimsel açıdan incelemiş ve temellerinin erken dönem ebeveyn-çocuk ilişkilerine dayandığını ifade etmiştir. Ebeveynleri ile duygusal yakınlık kuramayan çocuğun dış dünyaya karşı güven duygusu sarsılmakta ve çevresine karşı temkinli bir tutum göstermektedir (Kernberg, 1970). Bireyin dış dünyaya olan mesafeli duruşu enerji ve ilgisini güvenilebilir yegâne kaynak olarak kendisine yöneltmesi ile sonuçlanır ve böylece narsistik kişilik yapılanması oluşmaya başlar (Kernberg, 1970). Narsistik eğilimlere sahip olan bu kişiler, enerjilerini kendi kendine yetebilmeye ve yakın ilişkiler kurmaktan kaçınmaya harcarlar (Kernberg, 1999). Kendilik psikolojisi kuramını geliştiren Kohut (1966, 2020)'a göre narsisizm, gelişimin gerekli bir aşaması ve yaratıcılığın kaynağı olarak ifade edilmektedir. Sağlıklı bir gelişim süreci için kişi belli düzeyde narsistik özellikler göstermektedir, ancak gelişimde yaşanan bir duraksama patolojik narsisizme zemin hazırlayabilir (Kohut, 1966). Narsisizmin boşluk duygusu ve depresyona yol açan bir tarafının da olduğunu ifade eden Kohut (2020), klinik anlamda narsistik kişilik bozukluğundan söz ederken narsisizmi kişinin "benlik yapısındaki temel kusur" olarak ifade etmektedir.

Narsisizm, bireyin kendisini abartılı düzeyde beğenmesi, kibirli ve saldırgan davranışlar sergileyerek çevresindekilere karşı duyarsızlaşması olarak ifade edilmektedir (Cooper ve Ronningstam, 1992). Türkçe'ye "özseverlik" olarak çevrilen narsisizm, kişinin bencilce kendi egosunu diğerlerinin üzerine koyması (Miller vd., 2021); teşhirci ve benmerkezci davranışlarda bulunması (Twenge ve Campbell, 2010); başkalarının ilgi ve övgüsüne yoğun bir ihtiyaç duyulması (Akhtar ve Thompson, 1982) olarak tanımlanmaktadır.

Narsistik özellik gösteren bireyler, kendilerini çevresindekilere göre daha üstün konumlandıkları için diğerleri üzerinde hak sahibi olduklarına inanırlar (Campbell ve Foster, 2011). Bu durum kendi çıkarları doğrultusunda çevresindekileri sömürme davranışı ile sonuçlanır (Wink, 1991). Narsist bireyler için diğer insanların tercih ve duygularının bir önemi yoktur (Karaaziz ve Erdem Atak, 2013).

Kişilerarası ilişkilerde empatiden yoksun ve benmerkezci biçimde davranan narsist bireyler, diğer insanlara karşı büyükenmeci bir tutumla yaklaşırlar (Levy vd., 2011). Dışarıdan bakıldığında yüksek özgüvenli görünürler ve dış dünyaya kendinden emin, çok güçlü olduklarına dair mesajlar verirler (Kohut, 1972). Bununla beraber, narsistik eğilime sahip bireylerin en büyük beklentisi herkes tarafından hayranlık kazanmaktır (Campbell ve Foster, 2011; Twenge ve Campbell, 2010). Çevresinden gelecek olan övgü, iltifat ve onaya çok büyük bir ihtiyaç duyan narsist bireyler, bu beklentileri gerçekleşmediğinde ise yoğun bir duygusal bunalım yaşayabilmektedir (Campbell ve Foster, 2011).

İlgili literatürün gelişmesi ile birlikte, narsisizm kavramı farklı şekillerde tanımlanmış ve çeşitli boyutları ile incelenmeye başlamıştır. Narsisizm en temelde sağlıklı ve patolojik özellikleri bakımından değerlendirilmekte ve bu ayrıma göre çeşitli boyutları ile ele alınmaktadır. Narsisizmin bu karmaşık yapısı klinik psikoloji, sosyal psikoloji ve kişilik psikoloji gibi çeşitli alanlarda incelenen önemli bir kavram haline getirmektedir (Miller vd., 2021).

2.2. Normal ve patolojik narsisizm

Narsistik gereksinimler olarak ifade edilen sevilme, beğenilme ve takdir görme her insanın yaşamında ihtiyaç duyabileceği temel ihtiyaçlar olarak kabul edilmektedir (Karaaziz ve Erdem Atak, 2013). Bu gereksinimlerin düzeyi ve karşılanma biçimine göre narsisizmin normal ve patolojik olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Narsisizmin sağlıklı olarak kabul edildiği görüşe göre, benliğe ilişkin olumlu algı bireyin öznel iyi oluşunu artırmaktadır. Bireyin çevresi ve kendi benliği ile uyum içerisinde olabilmesi için ihtiyaç duyduğu özgüven, kişinin hayattaki amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur (Rozenblatt, 2002;

Watson vd., 1995). Bu bağlamda ele alındığında, normal düzeyde narsisizm özellikleri göstermek sağlıklı ve benlik için koruyucu bir faktör olarak kabul edilmektedir (Pincus ve Lukowitsky, 2010; Watson vd., 1995).

Sağlıklı (normal) narsisizm olgusunda, kişinin gelişme ve üretme kapasitesini artırması ve öz-saygısını (Watson vd., 1995) olumlu yönde etkilemesi üzerinde durulur (Pincus ve Lukowitsky, 2010). Normal narsisizm eğilimi gösteren kişiler kendileri ile ilgili olumlu algılara sahipken; aynı zamanda çevresine karşı empatik de yaklaşabilmektedir (Pincus and Lukowitsky, 2010). Bununla beraber, normal narsisizm bireyin sorunlarla başa çıkma ve yaratıcılık becerilerini de güçlendirmektedir (Raskin, 1980).

Narsisizmin patolojik olarak sınıflandırıldığı özellikleri incelendiğinde, bireyin gerçekdışı biçimde kendi benliğini yüceltmesi; sosyal ilişkilerini olumsuz etkileyecek düzeyde benmerkezci ve empatiden yoksun olması görülmektedir (Kernberg, 1999; Akhtar ve Thompson, 1982). Patolojik narsisizme sahip olan bireyler çevreden alacakları olumlu geri bildirimde muhtaçtır ve bu ihtiyacını karşılayamadığı koşullarda öznel iyi oluşunu tehdit eden zorluklarla karşılaşır (Rozenblatt, 2002; Watson vd., 1995).

Kernberg (2012), patolojik narsisizmi benmerkezilik, üstünlük hissi ve patolojik biçimde kendine hayran olma olarak ifade etmektedir. Bununla beraber, patolojik narsisizm teşhircilik, büyülenme, saldırganlık ve aşırı hırslı davranışlar ile kendini gösterir (Kernberg, 2014). Kohut'un (2020) tanımına göre ise patolojik narsisizm bireyin kırılabilir yapısına, boşluk hissine ve depresif duygu durumuna dayanır.

Yapılan çalışmalarda patolojik narsisizmin belli özelliklere göre çeşitli şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir (Cain vd., 2008). Bursten (1973), narsisizmi manipülatif, paranoid, arzulayan ve fallik narsisizm olmak üzere dört kategoride tanımlamaktadır. Bursten'in (1973) sınıflandırması bireyin öz-saygı düzeyi ile kendisi ve diğer nesne olan ilişkisini düzenleme becerisine dayanmaktadır. Manipülatif narsisizmde birey diğerlerini kandırma ve yalan söyleme eğilimine sahipken; paranoid narsisizmde dış dünyaya yönelik yoğun şüphe ve öfke duygusu görülmektedir. Arzulayan narsisizm kişinin talep eden ve diğerlerinden alma eğilimine sahip olması öne çıkarken; fallik narsisizmde teşhirci ve saldırgan özellikler dikkat çekmektedir (Bursten, 1973; akt. Eldoğan, 2016). Kohut ve Wolf (1978) ise diğer kuramcılardan farklı olarak narsisizmin yalnızca büyülenme ve anti-sosyal eğilimine vurgu yapmak yerine; kişinin öz-yeterliği ile ilişkili sorunları da narsisizm kapsamında ele almıştır. Narsisizm olgusu, kişinin kendisine yönelik yetersizlik duygusu ve kaçınan davranışları ile kendini gösterebilmektedir (Kohut ve Wolf, 1978).

Narsisizmin patolojik boyutuna ilk olarak DSM-III (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı)'te yer verilmiştir. DSM-III (APA, 1980) ve sonraki sürümlerinde Eksen II bozuklukları arasında kabul edilen narsisizm, en güncel baskı olan DSM-5'te (2013) 'Narsistik Kişilik Bozukluğu' kategorisi altında ele alınmaktadır. DSM-5'e göre narsistik kişilik bozukluğunun tanı kriterleri arasında; kendisi hakkında büyülenmeci duygulara sahip olma, 'özel' olduğuna inanma, çevresinden hayranlık bekleme, sosyal ilişkilerde empatiden yoksunluk ve sömürücü davranışlarda bulunma gibi özellikler yer almaktadır (APA, 2013).

Son dönemlerde narsisizmin "açık/büyülenmeci" ve "örtük/kırlgan" olmak üzere birbirine zıt özellikleri içeren iki farklı boyutu olduğu üzerinde durulmaktadır (Dickinson ve Pincus, 2003; Rose, 2002; Wink, 1991). Narsisizmin patolojik yönü incelenirken, yalnızca büyülenmeci özelliklerin öne çıkması ve en güncel baskı olan DSM-5'te (2013) tanı kriterlerinin sadece büyülenmeci narsisizm ile sınırlandırılarak kırlgan narsistik özelliklere yer verilmemesi eleştirilmektedir (Cain vd., 2008; Eldoğan, 2016; Miller vd., 2021; Pincus ve Lukowitsky, 2010). Birbirine zıt özellikleri içinde barındırması sebebiyle narsisizmi tek bir boyut üzerinden ele almak yetersiz kalmakta; hem büyülenmeci hem de kırlgan boyut özelliklerine yer verilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, narsisizmin iki boyutu olan büyülenmeci ve kırlgan narsisizm ele alınacaktır.

2.3. Narsisizmin iki boyutu: Büyülenmeci ve kırlgan narsisizm

Wink (1991), narsisizmin çift yönlü doğasını açıklamak için iki temel boyutuna odaklanmıştır. Narsistik kişilik özellikleri, bireyin hem büyülenmeci ve teşhirci yönüne vurgu yapan grandiyöz (büyülenmeci) boyutunu; hem de hasas ve örtük yönüne vurgu yapan kırlgan boyutunu kapsamaktadır (Kernberg, 1999; Kohut, 1972, 2020). Narsisizmin bu iki boyutu çeşitli şekillerde isimlendirilmektedir. Gabbard (1989) büyülenmeci narsisizmi 'kayıtsız (oblivious)', kırlgan narsisizmi 'aşırılı duyarlı (hypervigilant)' olarak tanımlarken; Wink (1991) büyülenmeci narsisizmi 'açık (overt)', kırlgan narsisizmi 'örtük (covert)' olarak tanımlamıştır. Bu çalışmada ise narsisizmin iki temel boyutu büyülenmeci ve kırlgan narsisizm olarak ele alınacaktır.

2.3.1. Büyülenmeci narsisizmin özellikleri

Narsisizmin büyülenmeci boyutu kibirlilik, her koşulda haklı olma, ilişkilerde sömürücü davranışlar ve kıskançlık çerçevesinde ele alınmaktadır (Kernberg, 1999; Robbins ve Dupont, 1992; Wink, 1991). Bu özellikleri bakımından DSM-5 (APA, 2013)'te tarif edilen 'Narsistik Kişilik Bozukluğu' tanı kriterleri ile uyumludur (Miller vd., 2021).

Büyüklenmeci narsisizmde kişi benzersiz olduğuna inanarak kendisini başkalarından üstün görür (Gabbard, 1989). Kendilerini gerçekçi olmayan bir biçimde yücelterek diğerlerine göre daha zeki, daha çekici veya daha başarılı olarak tanımlayabilirler. Bu bireyler, sosyal ortamlarında abartılı biçimde özgüven gösterirler ve kendilerine hayranlık duyulmasını beklerler (Kernberg, 1999; Wink, 1991). İlgi odağı olmak onlar için çok önemli bir ihtiyaçtır ve bunun için zaman zaman teşhirci davranışlar sergileyebilirler (Dickinson ve Pincus, 2003; Robbins ve Dupont, 1992).

Büyüklenmeci narsistik eğilime sahip olan bireyler, tüm dikkati kendi benliklerine vermekte ve çevreye karşı duyarsız hale gelmektedir. Öyle ki, sosyal ilişkilerinde empatiden yoksun, benmerkezci ve duyarsız davranışlar gösterirler (Gabbard, 1989; Miller vd., 2021). Bununla beraber, çevredeki bireylerin ilgi odağı olmadığında benliğini tehdit altında hissederek kendine yönelik olumlu algısını korumak için çevreye karşı saldırgan davranışlarda bulunabilirler (Besser ve Priel, 2010; Cooper ve Ronningstam, 1992). Büyüklenmeci narsistik özellik gösteren bireyler benliğini tehdit altında hissettiği zaman karşısındaki değersizleştirerek kendi benliğini koruma altına almaya çalışır. Bu bireyler otoriteyi reddeder ve yalnızca kendi çıkarları doğrultusunda kurallara uyum sağlayabilirler (Robbins ve Dupont, 1992; Wink, 1991).

Büyüklenmeci narsisizmde, bireyler eşsiz oldukları inancından hareketle her koşulda hak sahibi olduklarına inanır ve ilişkilerinde sömürücü davranışlar sergilemekten kaçınmazlar (Besser ve Priel, 2010; Robbins ve Dupont, 1992). Herhangi bir koşulda hata yapabileceklerine yönelik esneklik düzeyleri oldukça düşüktür ve hata yapmak narsist birey için benliğini tehdit edici bir unsurdur. Bu bireyler bir sorunla karşılaştığında hata yapabileceğini katı biçimde inkâr ederek çevresine karşı suçlayıcı bir tavır gösterirler (Besser ve Priel, 2010; Pincus ve Lukowitsky, 2010). Çevresinden aldığı yalnızca olumlu geribildirimleri kabul eder ve böylece olumlu benlik algılarını beslemeye devam ederler (Campbell ve Foster, 2011; Cooper ve Ronningstam, 1992).

2.3.2. Kırılgan narsisizmin özellikleri

Kırılgan narsisizm özelliklerine ilk olarak Kohut ve Wolf'un (1978) narsisizm tanımında yer verilmiştir. Bu tanıma göre narsisizm, bireyin öz-yeterlik algısına yönelik olumsuz inançları ile karakterizedir (Kohut ve Wolf, 1978). Kırılgan narsisizm kişinin üstünlük ve aşağılık duyguları arasında gidip gelmesi ile ilişkilidir. Kırılgan narsistlerin büyüklenmeci narsisizmde olduğu gibi kendilerine yönelik büyüklenmeci bir algısı vardır, ancak reddedilme kaygılarından dolayı bu algı dışarıdan gözlemlenemez (Dickinson ve Pincus, 2003; Wink, 1991).

Wink (1991) kırılğan narsisizmi aşırı hassasiyet ve düşük özgüven düzeyi ile ilişkilendirmektedir. Bununla birlikte, kırılğan narsistler dışarıdan bakıldığında utangaç (Akhtar ve Thomson, 1982), başkalarının kendisi hakkındaki görüşlerine aşırı duyarlı (Cooper ve Ronningstam, 1992) ve ilişkilerinde aşırı alıngan (Gabbard, 1989) görünürler.

Kırılğan narsisizmde bireyler genellikle kusurluluk şemasına sahiptir ve enerjisinin büyük çoğunluğunu bunu gizlemeye harcarlar (Dickinson ve Pincus, 2003). Benlik saygılarını sarsacak olan her türlü geribildirim den korunmak amacıyla sosyal ortamlarda soğuk ve mesafeli görünürler (Besser ve Priel, 2010). Sahip oldukları sosyal kaygı sebebiyle yalnız olmayı tercih ederler (Foster ve Trimm, 2008). Büyüklenmeci narsistlere kıyasla daha içe-dönük bir yapıya sahiptirler (Cooper ve Ronningstam, 1992; Wink, 1991).

Kırılğan narsisizm eğilime sahip olan bireylerin kendilerine yönelik gerçek dışı ve büyüklenmeci beklentileri bu bireyler üzerinde baskı oluşturarak benlik saygılarını tehdit edebilir. Benlik saygılarını korumak, kırılğan narsistik özellik gösteren bireyler için oldukça önemlidir (Foster ve Trimm, 2008; Kohut, 1972). Benlik saygısını koruyabilmek için çevreye karşı çok hassas ve kaygılı davranışlar sergilerler. Başkalarından gelen geri bildirimler benlik saygılarını derinden etkiler ve aldığı geri bildirimlerin yönüne bağlı olarak kendine yönelik algısını şekillendirir (Besser ve Priel, 2010; Cooper ve Ronningstam, 1992). Bu sebeple çoğu zaman kişilerarası ilişkilerinde savunmacı bir rol üstlenirler (Foster ve Trimm, 2008). Bununla birlikte, başkaları tarafından eleştirilmemek adına sosyal ortamlardan kaçınma davranışı sergilerler (Dickinson ve Pincus, 2003; Wink, 1991).

Kırılğan narsistler büyüklenmeci benlik algısını güçlendirmek için çevreden gelecek olan olumlu geri bildirimlere ihtiyaç duyar; ilişkilerinde başkalarının hayranlığını ve takdirini kazanmaya çalışırlar (Akhtar ve Thomson, 1982; Gabbard, 1989). Takdir görebilmek için kendi içsel ihtiyaçlarını saklamak pahasına benliklerini gizler ve uyumlu görünmeye çalışırlar (Besser ve Priel, 2010). Kırılğan narsistler, çevresinden beklediği onayı alamadığında ise büyük bir hayal kırıklığı yaşar (Foster ve Trimm, 2008); yok saymış olduğu ihtiyaçlarından dolayı öfke, utanç ve depresif duygularla karşılaşırırlar (Rathvon ve Holmstrom, 1996).

Kırılğan ve büyüklenmeci narsisizm birbirine zıt iki yapıyı temsil eder. Büyüklenmeci narsisizmde birey kendini öne çıkarmak için çabalarken, kırılğan narsisizmde bunun tam tersi olan bireyin kendini geri çekmesi ve gizlemesi söz konusudur (Akhtar ve Thompson, 1982; Gabbard, 1989). Büyüklenmeci narsistler dikkat çekmek ve ilgi odağı olmak için çabalarken, kırılğan

narsistler kaçınan ve utangaç davranışlar sergilerler (Foster ve Trimm, 2008; Wink, 1991).

Büyüklenmeci narsistler için yalnızca kendi algıları ve görüşleri önemlidir, ancak kırılğan narsistler başkalarının kendisi hakkındaki görüşlerini daha çok önemserler (Besser ve Priel, 2010). Her ikisi için de eleştirilere karşı hassasiyet düzeyi yüksektir, ancak eleştiri karşısında büyüklenmeci narsistler saldırgan davranışlar sergilerken kırılğan narsistler savunmacı davranırlar (Akthar ve Thompson, 1982; Cooper ve Ronningstam, 1992; Wink, 1991).

Rathvon ve Holmstrom (1996) narsistik eğilime sahip olan bireylerle yaptıkları çalışmada, büyüklenmeci narsizmin kaygı ve depresyon ile negatif yönde ilişkili; kırılğan narsizmin ise depresyon, kaygı, utanç ve psikosomatizasyon ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Bununla beraber, Miller vd.'nin (2011) çalışmasında kırılğan narsizmin öfke, düşmanlık, depresyon ve kaygı ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür.

Büyüklenmeci narsizmin yaşam doyumu ile pozitif yönde; kırılğan boyutunun ise yaşam doyumu ile negatif yönde ilişkili olduğu (Rose, 2002) çalışmalarla birlikte; büyüklenmeci narsisizmin bileşenlerinden narsistik hayranlık ve rekabetin mutlulukta olumsuz yönde ilişkili olduğu çalışmalar da (Demirci ve Ekşi, 2017) mevcuttur. Narsisizmde belirleyici bir özellik olarak benlik saygısı ele alındığında; büyüklenmeci narsistlerin benlik saygılarının oldukça yüksek (Morf ve Rhodewalt, 2001; Watson vd., 1995); kırılğan narsistlerin ise düşük olduğu (Miller vd., 2011; Rose, 2002) görülmektedir.

Büyüklenmeci ve kırılğan narsisizm yaşantılama şekli olarak her ne kadar zıt özellikler gösterse de temelde benzer duyguların bir sonucudur. Her ikisinin de temelinde benliğin yetersizlik ve değersizlik duyguları ile mücadele ettiği görülmektedir (Robbins ve Dupont, 1992). Her iki türde de bireyin kendisine yönelik gerçekçi olmayan büyüklenmeci beklentileri vardır. Kırılğan narsistler büyüklenme duygusunu 'sessiz büyüklenmecilik' şeklinde ifade eder (Gabbard, 1989). Sessiz büyüklenmecilik, kişinin olumsuz geri bildirimlere karşı aşırı kaygılı olması ve bu duruma maruz kalmamak için kaçınma davranışı göstermesi ile sonuçlanır (Wink, 1991).

2.4. Büyüklenmeci ve kırılğan narsisizmin temelleri

Narsisizmin etiyojisini konu alan çalışmalar incelendiğinde bireyin sosyal çevre yoluyla doğumundan sonra edindiği tecrübeler ve çevresel faktörler dikkat çekmektedir. Bu çalışmalarda, bireyin gelişim süreci boyunca maruz kalmış olduğu ebeveyn tutumlarının (Kernberg, 2012; Kohut, 1972), bağlanma biçiminin (Ainsworth ve Bowlby, 1991), travma yaşantısının (Grover vd.,

2007; Maxwell ve Huprich, 2014), karşılanmayan temel ihtiyaçlarının ve erken dönem uyumsuz şemalarının (Young vd., 2003) narsisizmin gelişimini etkilediği görülmüştür. Bununla beraber, son dönemlerde narsisizmin genetik bir miras olarak aktarılan bir olgu olduğu üzerinde duran biyolojik temelli araştırmalar da hızla artmaktadır (Holtzman ve Donnellan, 2015; Mosquera, 2008; Thomaes vd., 2009).

2.4.1. Ebeveyn tutumları

Narsisizmin temellerini çevresel faktörlere ve kişinin sosyal öğrenme sürecine dayandığını ifade eden yaklaşımlar, kişinin özellikle yaşamının erken dönemlerinde ilk etkileşime girdiği anne ve babasıyla olan ilişkisi ile ilgilenmiştir (Horton vd., 2006). Nesne ilişkileri kuramcılarında olan Kernberg (1970, 2014) narsisizm ile yakından ilgilenmiş ve narsisizmin temelinde kişinin ideal kendilik ile gerçek kendilik algısı arasında yaşanan gerilimin olduğunu ifade etmiştir. Kişinin kendiliğinin gerçek tarafı idealindekinden ne kadar uzaksa, o düzeyde bir gerilim oluşur. Bu gerilimle başa çıkmak için birey savunma mekanizmasına başvurur ve kendisinde hoşnut olmadığı özellikleri dış dünyadaki nesnelere yansıtarak kendisi dışındakileri değersizleştirir. Bununla beraber kendi benliğini gerçekçi olmayan bir şekilde yüceltir ve ideal kendilik algısı ile patolojik biçimde birleşerek narsistik bir eğilim geliştirir (Kernberg, 1999).

Kernberg'e (1970) göre, kişilik gelişimi çocuğun erken dönemlerinde ebeveynleri ile yaşadığı duygusal etkileşimler sonucunda yaptığı içselleştirmelere dayanmaktadır. Kernberg (1970, 1999) kendi vakalarından yola çıkarak narsistik kişilik özelliklerinin temelinde soğuk ve saldırganca davranan ebeveyn tutumlarının olduğunu ifade etmektedir. Ebeveynleri tarafından oral saldırganlığa maruz kalan çocuklar savunma olarak büyülenmeci bir eğilim geliştirmekte ve kendilik algısını korumaya çalışmaktadır (Kernberg, 1999, 2014). Büyülenmeci narsistik eğilime sahip olan bireylerin yetişkin yaşamında eleştiri ve reddedilmeye olan aşırı öfke davranışının temelinde erken dönemde yaşamış olduğu reddedici ve saldırgan ebeveyn tutumları olduğu düşünülmektedir (Levy vd., 2011). Benzer şekilde, ebeveynleri tarafından yeterince ilgi görmeyen çocuklar ile narsistik eğilime sahip olan ebeveynlerin yetiştirdiği çocuklarda kırılğan narsistik eğilimlerin baskın olduğu görülmektedir (Watson vd., 1995).

Kohut'un (1972, 2020) kendilik psikolojisi kuramına göre, kişinin sağlıklı bir 'kendilik' geliştirebilmesi için gerçeklikle tutarlı bir şekilde kendisine libidinal enerjisini yöneltmesi gerekmekte ve bu durum sağlıklı (birincil) narsisizm olarak ifade edilmektedir. Bebeğin yaşamının ilk yılında kendisinin bir uzantısı olarak kabul ettiği birincil bakım vereni 'kendilik nesnesi' olarak tanımlanır ve bu kişi genellikle annedir (Kohut, 1966). Kendilik nesnesinin en büyük görevi

bebeğe ihtiyaç duyduğu fiziksel ve duygusal bakımı içeren ‘aynalama’ yapmaktadır. Aynalama, bebeğin kendisini mükemmel ve değerli hissederek onay alma arzusunun içeren birincil narsistik eğilimlerini karşılamaktır (Kohut ve Wolf, 1978).

Kendilik nesnesinin bebeğin tüm ihtiyaçlarını beklediği düzeyde karşılayamadığı durumlarda bebekte hayal kırıklığı oluşur ve birincil narsisizm süreci sona ermeye başlar. Bu hayal kırıklıklarının optimal düzeyde yaşanması sağlıklı bir kendilik gelişimi için gereklidir (Kohut, 1972). Bebek hayal kırıklıkları sayesinde kendilik nesnesine yönelik beklentilerini zaman içerisinde aşamalı olarak azaltır ve kendi içine çekerek öz düzenleme becerilerini geliştirir. Bu sayede zaman içerisinde kendilik nesnesine duyduğu ihtiyaç azalarak kişi ‘kendilik’ algısını gerçeklikle uyumlu bir biçimde şekillendirir ve özgüven geliştirir (Kohut, 1972, 2020).

Aynalama ihtiyacı karşılanmadığı ve yüksek düzeyde hayal kırıklığı yaşandığında kişi ilkel bir şekilde birincil narsisizme sürecine takılı kalır ve gerçekçi bir ‘kendilik’ oluşturamaz (Kohut, 1966, 1972). Kohut (1966) gelişimsel bir duraklama olarak ifade ettiği bu durumu kendilik bozukluğu olarak açıklar. Kendilik nesnesinin bebeğe yönelik eleştirel, katı ve reddedici tutumu bebeğin büyülenmeci narsistik tarafına libidinal yatırım yapması ile sonuçlanır (Kohut, 1966, 2020). Yetişkin yaşamında bu bireyler dışardan bakılınca abartılı bir kendilik imajına sahip görünürken aslında temelde yoğun bir değersizlik ve güvensizlik duygusuna sahiptir (Kohut, 1966). Bununla beraber, ebeveynlerin çocuğa yönelik ihmal edici ve cezalandırıcı tutumları çocukta kontrolcü ve bencil eğilimler açığa çıkararak, çevresindekilere karşı duyarsızlaşır ve hissetmiş olduğu ‘değersizlik’ duygusunu diğerlerinin de yaşamasına sebep olabilir (Kohut, 2020).

Kohut’un (2020) kuramındaki ‘idealleştirme’ kavramı, çocuğun kusursuzluk arzusunun kendisi dışındaki güçlü, her şeyi bilen ve kusursuz bir ideal ebeveyn imgesi yaratmasıdır. Böylece çocuk güven duyduğu ve idealize ettiği bir figüre bağlanarak narsistik duygularını karşılamaya çalışır. Kohut ve Wolf (1978) idealleştirilen ebeveyn figürünün genellikle baba olduğunu ifade etmektedir. İdealleştirilen ebeveynin oluşturduğu hayal kırıklığı, çocuğun karşısındaki kişinin de ‘eksik’ olabileceği düşüncesine ulaşmasını sağlar ve çocuk kişisel idealler oluşturmayı dener. Hayal kırıklığının düzeyi yüksek olduğunda ise çocuk ideal ebeveyn imgesine takılı kalacak ve yetişkin yaşamında ideal ebeveyn imgesi ile benzer özelliklere sahip bir başka figüre ihtiyaç duyacaktır (Kohut ve Wolf, 1978). Kırılgan narsisizmde görülen başkalarının onayını alma ve dış nesnelere aşırı idealize ederek ‘yetersiz’ kendilik algısına sahip olmanın;

idealleştirilen ebeveyn imgesinde yaşanan ağır hayal kırıklığının bir sonucu olarak düşünülmektedir (Kohut, 1966, 1972).

Bebeğin sağlıklı bir psikolojik gelişim gösterebilmesi için, bakım vereni ile kurmuş olduğu bağ çok büyük bir öneme sahiptir (Ainsworth ve Bowlby, 1991). Narsistik eğilimlerin temellerini inceleyen çalışmalarda, bireyin bebeklik döneminde bakım vereni ile olan bağlanma biçiminin etkisi olduğu görülmektedir (Maxwell ve Huprich, 2014). Ainsworth ve Bowlby'nin (1991) bağlanma kuramındaki 'içsel çalışan model' kavramı çocuğun bakım vereninin tutumları ve kendilik algısını içine alan temsilleri ifade eder. İçsel çalışan model kişinin yetişkin yaşamındaki duygusal tepkilerinin ve psikopatolojilerin temelini oluşturmaktadır (Ainsworth, 1978). Bağlanma kuramcılarına göre bebeğin erken dönemdeki bağlanma biçimi yetişkin dönemindeki bağlanma biçimini belirlemektedir (Mickelson vd., 1997). Güvenli bağlanma sağlıklı bir kişilik ve gelişim süreci ile ilişkiliden; güvensiz bağlanma biçiminin alt türleri genellikle psikopatolojinin altında yatan sebep olarak ele alınmaktadır (Ainsworth, 1978; Mickelson vd., 1997).

Bakım veren kişinin zamanında ve uygun biçimde bebeğin ihtiyaçlarını karşılaması güvenli bağlanmanın koşuludur. Bakım verenin bebeğin ihtiyacını zamanında karşılamaması ve ihtiyacına karşı duyarsız tepkiler vermesi; olumsuz veya tutarsız tepkiler vererek bebek üzerinde olumsuz duygulanıma sebep olması ise güvensiz bağlanmaya sebep olmaktadır (Ainsworth ve Bowlby, 1991). Bebeğin ihtiyaçlarının reddedilmesi veya olumsuz biçimde karşılanması sonucunda değersizlik, sevilme, hayal kırıklığı gibi duygular açığa çıkarak 'kendilik' yapılanmasını etkiler (Ainsworth, 1978). Yapılan çalışmalar, patolojik narsisizmin kırılma boyutunun korkulu/kaçınan (Dickinson ve Pincus, 2003) ve kayıtsız (Miller vd., 2011) bağlanma biçimleri ile ilişkili olduğunu; büyülenme boyutunun ise herhangi bir bağlanma biçimi ile ilişkisinin olmadığını göstermektedir (Dickinson ve Pincus, 2003; Miller vd., 2011).

Şemalar çocukluk döneminde gelişmeye başlayan ve nispeten kalıcı bilişsel yapılarıdır. Erken dönemde çocuğun aile ortamı ve ebeveynleri ile kurduğu ilişki şemaların oluşmasında önemli rol oynamaktadır (Young vd., 2003). Şema terapi kuramına göre narsistik kişilik özelliklerinin temelinde duygusal yoksunluk, kusurluluk ve haklılık şemalarının yer aldığı düşünülmektedir. Zeigler-Hill vd.'nin (2011) çalışmasında, büyülenme narsisizmin güvensizlik, haklılık, kendini feda etme ve yüksek standartlar olmak üzere 4 erken dönem uyumsuz şeması ile ilişkili olduğu görülmüştür. Aynı çalışmada, kırılma narsisizmin ise güvensizlik, boyun eğme, bağımlılık ve terk edilme şemaları ile yüksek düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur (Zeigler-Hill vd., 2011).

Duygusal yoksunluk şeması, kişinin ebeveynleri tarafından duygusal ihtiyaçlarının karşılanmaması veya ihmal edilmesi sonucunda açığa çıkar (Young vd., 2003). Duygusal yoksunluk şemasına sahip olan bireyler yetişkin dönemlerinde aşırı telafi yaparak büyüklenmeci narsistik eğilimde görülen daha çok sevgi, takdir ve ilgiye ihtiyaç duyar; ihtiyaçları karşılanmadığında ise saldırgan davranışlar sergilerler (Morf ve Rhodewalt, 2001). Soğuk, ilgisiz ve empatiden uzak ebeveyn tutumlarının duygusal yoksunluk şemasına sebep olduğu ve narsistik eğilimlere zemin hazırladığı düşünülmektedir (Young vd., 2003). Ayrıca ebeveynlerin empati becerilerinin zayıf olması ve çocuğun duygularını empati ile karşılamamasının kırılğan narsisizmin gelişimini etkilediği görülmüştür (Watson vd., 1995).

Kusurluluk şeması kişinin kendisini her koşulda yetersiz ve hatalı hissetmesi ile ilişkilendirilmektedir. Kusurluluk şemasına sahip bireyler bununla başa çıkmak için genellikle kaçınma yöntemini kullanırlar (Young vd., 2003). Bu bireyler eleştirilmeye karşı çok duyarlı olup, kusurlarının açığa çıkmasına yönelik yoğun bir kaygı duyarlar. Eleştirel, yargılayıcı ve ihmal edici ebeveyn tutumları kusurluluk şemasını güçlendirmektedir (Young vd., 2003). Bununla beraber kırılğan narsistik eğilime sahip bireylerde görülen kusurlarının açığa çıkmasına duyulan yoğun kaygı ve utanç duygusunun kusurluluk şeması ile ilişkili olduğu düşünülmektedir (Zeigler-Hill vd., 2011). Reddedici ve duygusal kontrol odaklı ebeveyn yaklaşımlarının kırılğan narsistik özellikleri güçlendirdiğini gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Horton vd., 2006; Levy vd., 2011; Watson vd., 1995).

Haklılık şeması, bireyin kendisini diğer insanlardan üstün görmesi ve ayrıcalıklı hissetmesi ile ilişkilidir. Haklılık şemasının narsisizmin en belirgin özelliklerinden olduğu bilinmektedir (Dickinson and Pincus, 2003, Morf and Rhodewalt, 2001; Young vd., 2003). Zeigler-Hill vd.'nin (2011) çalışmasında hem kırılğan hem de büyüklenmeci narsisizmin temellerinde haklılık şemasının yer aldığı ve narsistik kişilik özelliklerinin önemli düzeyde yordayıcısı olduğu görülmüştür. Haklılık şemasının temelinde aşırı ilgili, sınır koymayan ve izin verici ebeveyn tutumları yer almaktadır (Young vd., 2003). İzin verici ebeveynlik tutumuna sahip ebeveynlerin çocuklarının narsisizmin büyüklenmeci özelliklerinin ilişkili olduğu görülmüştür (Watson vd., 1995).

2.4.2. Travmatik yaşantılar

Narsistik kişilik bozukluğu tanısı almış olan bireylerin çocukluk çağında ebeveyn ihmal ve istismarına maruz kalmış olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Bachar vd., 2015; Grover vd., 2007; Maxwell ve Huprich, 2014). Çocukluk çağında cinsel istismar narsistik yaralanmaya sebep olmaktadır (Cain vd., 2008; Pincus ve Lukowitsky, 2010). Bachar vd.'nin (2015) çalışmasında

cinsel istismar öyküsü olan bireylerin yetişkin yaşamında kırılğan narsistik eğilimine sahip oldukları ve bu bireylerin tetikleyici travmatik yaşantılar sonucunda TSSB geliştirme ihtimalinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bununla beraber, evlat edinme yoluyla kurulan ebeveyn-çocuk ilişkisindeki bağlanma eksikliklerinin ve ebeveyn kaybı yaşamış olan çocukların uyumsuz büyülenmeci duygular geliştirebileceği düşünülmektedir. Maxwell ve Huprich'in (2014) çalışmasında ebeveyn-çocuk ilişkisinin kalitesizliği ile fiziksel istismar ve duygusal ihmal gibi travmatik olayların, maruz kalan bireylerde başkalarına karşı değersizleştirici ve büyülenmeci davranışları yordadığı görülmektedir.

2.4.3. Genetik faktörler

Narsisizmin kökenlerine ilişkin yapılan çalışmalar genellikle ebeveyn-çocuk ilişkileri, erken dönem yaşantılar ve çevresel faktörler çerçevesinde ele alınmaktaydı. Son dönemlerde ise kişilik yapılanmalarının genetik faktörlerle açıklandığı araştırmalar yürütülmektedir (Coolidge vd., 2001; Holtzman ve Donnellan, 2015; Thomaes vd., 2009).

Kendler'in (2005) gen-fenotip ilişkilerini ele alan çalışmasında, kişilik bozuklukları da dahil çoğu psikiyatrik bozukluk için belirleyici tek bir gen olmadığı ifade edilmektedir. Genetik araştırmalarında belirli genlerin nesiller boyunca taşınarak belli özellikleri aktardığı üzerinde durulmaktadır, ancak bir kişilik bozukluğu olarak narsisizmi taşıyan herhangi bir gen henüz tespit edilmemiştir (Kendler, 2005). Bununla birlikte, genetik çalışmaları narsisizmi açıklarken biyolojik kaynakları da ele almakta ve çeşitli teorik modeller ile narsisizmin gelişimini açıklamaktadır. Bu çalışmalar üç farklı bakış açısı ile özetlenebilir: (1) Genetik faktörlerin fiziksel özellikleri etkileyebileceği ve narsistik özelliklerin gelişmesine katkıda bulunabileceği; (2) belirli genetik özelliklerin, çevresel faktörlerle etkileşime girerek narsistik özellikleri ortaya çıkarabileceği; (3) çeşitli genlerin bir araya gelerek narsistik özellikleri açığa çıkarabileceği şeklinde gruplanmaktadır (Holtzman ve Donnellan, 2015).

Genetik olarak aktarılan belirli fiziksel özelliklerin narsistik özelliklerin gelişmesini etkilediğini ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır. Kadın ve erkeklerdeki büyük baş, ince dudaklar, kalın çene ve dolgun kaşlar gibi belirli fiziksel özelliklerin narsistik eğilimler ile ilişkili olduğu görülmüştür (Holtzman, 2011). Benzer şekilde, narsistik bireylerin güçlü fiziksel özelliklere (Gangestad vd., 2007); atletik yürüyüşe (Back vd., 2010) ve daha büyük cinsel organa (Moskowitz vd., 2009) sahip olduklarını gösteren araştırmalara rastlanmıştır (akt. Holtzman ve Donnellan, 2015). Genetik özellikler ve narsisizm arasındaki ilişki, belirli fiziksel özelliklerin öz-yansıtma ile kişilerin kendileri hakkında belirli şekillerde düşünmeleri ve bunun da narsistik eğilim göstermelerini et-

kileyeceği düşüncesine dayanmaktadır. Örneğin, fiziksel olarak güçlü ve atletik bir kişi sporda elde edeceği başarılar ile bir statü kazanabilir; bu statü ona güç ve sosyal üstünlük hissi verebilir (Holtzman ve Donnellan, 2015). Bununla beraber, güç ve çekicilikle ilişkilendirilen belli fiziksel özelliklere sahip bireyler o toplumun normlarına göre diğerleri tarafından öne çıkarılabilir (Silventoinen vd., 2008) ve böylece narsistik özelliklerin açığa çıkmasını etkileyebilir (akt. Holtzman ve Donnellan, 2015).

Narsistik özellikler belirli genetik faktörler ve çevrenin etkileşimi sonucu açığa çıkabilmektedir. Bu konuda yapılmış ikiz çalışmaları benzer genotiplere sahip bireylerin benzer ve farklı ortamlarda yetişmeleri sonucunda oluşan kişilik yapılanmalarını incelemekte; bu çalışmalar çevresel koşullar ve genetik faktörlerin beraber belirleyici olduğunu göstermektedir (Purcell, 2002). Torgersen vd.'nin (2000) 92 monozigotik (tek yumurta) ve 129 dizigotik (çift yumurta) ikiz çiftleriyle yapmış oldukları çalışmanın bulgularına göre, narsistik kişilik bozukluğundaki varyansı genetik faktörlerin %77'sinin; paylaşılmayan çevresel koşulların %23'ünün açıkladığı görülmüştür. Benzer şekilde Vernon vd.'nin (2008) ABD ve Kanada'daki 139 ikiz çifti ile yaptıkları çalışmada büyülenmeci narsistik kişilik özelliklerinin %59 genetik, %41 çevresel faktörlerle açıklandığı; Luo vd. (2014)'nin Çin'de 304 ikiz çifti ile yaptıkları çalışmada ise narsistik kişilik özelliklerinin %47 genetik, %53 çevresel faktörlerle açıklandığı görülmüştür (akt. Luo ve Cai, 2018).

Narsistik özelliklerle ilişkilendirilen belirli genotiplerin (yüksek özgüven, coşku, saldırganlık gibi) ebeveyn duyarlılığı gibi pozitif yöndeki çevresel koşullar ile etkileşimi sonucunda narsistik kişilik örüntüsü geliştirmeye karşı koruyucu bir rol üstleneceği söylenebilir (Holtzman ve Donnellan, 2015). Benzer şekilde narsistik özelliklere sahip ebeveynlerin çocuklarının da duygusal istismar açısından risk altında olduğu; ebeveynlerin aşırı eleştirme, duygusal katılık ve büyülenmeci tutumlarının çocukta narsistik yaralanmalara sebep olarak yetişkin dönemde narsistik eğilimlerini güçlendirdiği düşünülmektedir (Horton vd., 2006). Ancak narsistik kişilik gelişiminde tek başına narsistik ebeveyn genlerini taşımanın değil; aynı zamanda narsistik bir ebeveynle büyümüş olmanın da etkili olacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

2.4.4. Biyolojik mizaç

Mizaç, yaşamın erken dönemlerinden itibaren gözlemlenebilen biyolojik temelli kişilik eğilimlerini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (Cloninger, 1994). Mizaç doğuştan gelen, olaylara verilen tepkileri belirleyen ve kişiyi diğerlerinden ayıran özellikleri kapsamaktadır (Cloninger, 1994). Çocuk ve yetişkinlerle yapılan çalışmalarda, bireyin çevredeki uyaranlara davran-

ma biçimini belirleyen temelde iki mizaç özelliği vardır: Yaklaşan mizaç ve kaçınan mizaç. Yaklaşan mizaç özelliğine sahip bireyler sosyal ve girişken bir yapıdayken; kaçınan mizaç özelliğinde sosyal ortamlarda çekingen ve kontrollü davranışlar görülür (Elliot ve Thrash, 2002). Bir başka deyişle, davranışı arzu edilen sonuçlara ulaşmaya karşı biçimlendiren yaklaşan motivasyon iken, istenmeyen sonuçlardan uzaklaşmaya karşı biçimlendiren ise kaçınan motivasyondur (Foster ve Trimm, 2008). Her iki mizaç yapısının da gelişim boyunca istikrarlı olduğu görülmektedir (Pfeifer vd. 2002; akt. Thomaes vd., 2009). Caspi ve Silva'nın (1995) çalışmasında üç yaşında iken yaklaşan mizaç özellikleri gösteren çocukların, 18 yaşına geldiklerinde dürtüsel, baskın ve lider davranışlar gösterdikleri bulunmuştur. Benzer şekilde, üç yaşındayken kaçınan mizaç davranışları sergileyen çocukların, yetişkin olduklarında aynı eğilimde oldukları görülmektedir (Caspi ve Silva, 1995).

Narsistik eğilime sahip bireylerin özellikleri incelendiğinde dürtüsel ve saldırgan davranışlar öne çıkmaktadır (Cain vd., 2008). Bu davranışlar, yaklaşan mizaç özellikleri ile ilişkilendirilmektedir (Thomaes vd., 2009). Foster ve Trimm (2008) 1.319 yetişkinle birbirini takip eden üç ayrı çalışma yürütmüştür. Bu çalışmaların ilkinde, genel narsistik özelliklerin yaklaşan mizaç özellikleri ile güçlü bir ilişkisi; kaçınan mizaç özellikleri ile zayıf bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Çalışmanın ikinci kısmında dürtüsel davranışların narsisizm ve yaklaşan mizaç ile pozitif yönde ilişkiye, kaçınan mizaç ile negatif yönde ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. Çalışmanın son kısmında ise narsisizmin büyüklenmeci (açık) ve kırılğan (örtük) boyutlarının mizaç özellikleri ile olan ilişkisi karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre, büyüklenmeci narsistik eğilime sahip bireylerin yaklaşan mizaç özellikleri ile pozitif yönde kaçınan mizaç özellikleri ile negatif yönde ilişkili olduğu; kırılğan narsistik eğilime sahip bireylerin ise kaçınan mizaç özellikleri ile pozitif yönde ilişkili, yaklaşan mizaç özellikleri ile ilişkisiz olduğu görülmüştür (Foster ve Trimm, 2008). Bu bulgular, doğuştan getirilen mizaç yapısının, kırılğan ve büyüklenmeci narsistik özelliklerin açığa çıkmasında belirleyici olabileceğini göstermektedir.

3. Tartışma ve Sonuç

Narsisizm son dönemlerde artan popülerliği ile çok farklı disiplinler tarafından ele alınmaktadır. Sinemadan edebiyata, sosyal psikolojiden klinik psikolojiye kadar çeşitli alanlarda narsistik kişilik özellikleri ilgi uyandırmaktadır. Narsisizm en temelde normal ve patolojik olarak sınıflandırılmaktadır. Takdir görme, beğenilme ve sevgi gibi her insanın ihtiyaç duyabileceği normal (sağlıklı) narsistik gereksinimler ile patolojik narsisizmde görülen ihtiyaçlar birbirinden ayrılmaktadır. Patolojik narsisizm olgusu, DSM-5'e (APA, 2013) göre bir kişi-

lik bozukluğu olup tanı kriterleri belirlenmektedir. Bununla beraber, narsisizmin birbiriyle zıt özellikleri içinde barındıran ancak temelde kişide aynı duygusal ihtiyaçlara dayanan iki farklı boyutu ele alınmaktadır (Gabbard, 1989; Wink, 1991; Rose, 2002). Büyüklenmeci ve kırılğan olarak ifade edilen bu iki boyut, narsisizmin iki farklı yüzü gibidir. Her iki boyutta da kişinin yetersizlik ve değersizlik duyguları ile mücadele ederek, kendisine yönelik büyüklenmeci beklentilerinin olduğu söylenebilir (Robbins ve Dupont, 1992). Bu iki boyutun yaşantılanma şekli ise birbirinden oldukça uzaktır. Büyüklenmeci narsist bireyler çevreye karşı saldırgan ve sömürücü davranışlar sergilerken; kırılğan narsistler çevreden gelen geri bildirimlere son derece duyarlı olup, çekingen davranışlar sergilerler (Besser ve Priel, 2010). Yapılan çalışmalarda ve patolojik narsisizmin tanı kriterlerinde daha çok büyüklenmeci boyuta yönelik özelliklerin öne çıktığı ve kırılğan narsisizmin ihmal edildiği görülmektedir. Bu bakımdan çok fazla eleştirilmiş olsa da, en güncel baskı olan DSM-5'te (APA, 2013) tanı kriterleri arasında kırılğan narsisizme işaret eden faktörlere yer verilmemiştir. Bu durum klinik ortamda patolojik narsisizm olgusunu çözümlerken yetersizliğe sebep olmakta; kırılğan narsistik özellik taşıyan bireylerin ihtiyaç duyabilecekleri müdahalelerin gelişmesini engellemektedir.

Son olarak, bu çalışmada büyüklenmeci ve kırılğan narsisizmin ortaya çıkmasında etkili olan faktörler bir araya getirilmiştir. Narsisizmi yakından inceleyen nesne ilişkileri ve kendilik psikolojisi kuramcılarını narsisizmin ortaya çıkışını ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişki ile açıklamaktadır. Bireyin yaşamının erken dönemlerindeki psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmaması, ebeveynleri ile güvenli olmayan biçimde bağlanması, travma yaşantısı, uygun olmayan ebeveyn tutumları gibi çevresel faktörlerin narsisizme yol açabileceği üzerinde durulmuştur. Ancak merak uyandıran bir başka soru vardır ki, o da şöyledir: Benzer çevresel özelliklere sahip bireyler neden farklı şekillerde tepki vermektedir? Neden aynı ailede veya sosyal yapıda yetişen bireylerden kimisi kişilik bozuklukları geliştirirken diğerleri geliştirmemektedir? Son yıllarda narsisizmin etiyojisi araştırılırken bireysel farklılıkların biyolojik kökenleri üzerinde durulmaktadır. Yapılan çalışmalarda narsisizmi taşıyan belirli bir gen henüz bulunmamıştır (Kendler, 2005). Bununla beraber, yapılan ikiz çalışmalarında narsisizmin kalıtsal olduğunu gösteren bulgulara ulaşılmıştır (Luo ve Cai, 2018; Torgersen vd., 2000). Aynı zamanda doğuştan getirilen mizaç özelliklerinin de narsistik kişilik özellikleri ile olan ilişkisini ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Foster ve Trimm, 2008). Bu sonuçlar büyüklenmeci ve kırılğan narsisizmin gelişiminde biyolojik faktörlerin etkisi olduğunu göstermektedir. Bir psikolojik yapı olarak kabul edilen narsisizm, tek başına biyolojik faktörlerle açıklanamayacağı gibi sadece ebeveyn davranışları veya

travma yaşantısı ile de açıklanamamaktadır. Belli kalıtsal özelliklerin narsisizme zemin hazırlayan çevresel faktörler ile bir araya gelerek narsistik kişilik özelliklerini açığa çıkardığı düşünülebilir. Bu düşünceden hareketle, gen ve çevre etkileşimini beraber inceleyecek olan gelecek çalışmalar, narsisizmin karmaşık yapısını ve kökenlerini anlamamıza katkı sağlayacaktır. Twenge ve Campbell (2010), narsisizmi 'asrın vebası' olarak ifade etmektedir. Narsisizm bireyci kültürlerin öne çıkması ve medya gibi çeşitli unsurların etkisiyle giderek yaygınlaşan bir olgu haline gelmekte; etkileri ruh sağlığını tehdit edici boyutlara ulaşmaktadır (Twenge ve Campbell, 2010). Bununla beraber, narsisizmin gelişimsel temellerini konu alan çalışmalar özellikle Batı kültürlerinde gerçekleştirilmiş; kültürel faktörler göz ardı edilmiştir. Birçok psikolojik fenomen ile ilişkili olduğu düşünülen narsisizm kültürel faktörlerden bağımsız olarak ele alınmamalıdır. Gelecekte yapılacak olan çalışmalarda, narsisizmin hem büyülenmeci hem de kırılabilir boyutunu biyolojik ve çevresel faktörler çerçevesinde bütüncül olarak ele alan kültüre duyarlı çalışmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Ainsworth, M. (1978). The Bowlby-Ainsworth attachment theory. *Behavioral and Brain Sciences*, 1(3), 436-438. <https://doi.org/10.1017/S0140525X00075828>

Ainsworth, M. S., & Bowlby, J. (1991). An ethological approach to personality development. *American Psychologist*, 46(4), 333-341. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.46.4.333>

Akhtar, S. & Thompson, J. A. (1982). Overview: Narcissistic personality disorder. *American Journal of Psychiatry*, 139(1), 12-20.

American Psychiatric Association, DSM-3 (1980). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-III* (3rd Ed.). Washington DC: American Psychiatric Publishing. <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780521315289.dsm-iii>

American Psychiatric Association, DSM-5 (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5* (5th Ed.). Washington DC: American Psychiatric Publishing. <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>

Bachar, E., Canetti, L., Hadar, H., Baruch, J., Dor, Y., & Freedman, S. (2015). The role of narcissistic vulnerability in predicting adult posttraumatic symptoms from childhood sexual abuse. *Child Psychiatry & Human Development*, 46, 800-809. <https://doi.org/10.1007/s10578-014-0521-z>

Besser, A., & Priel, B. (2010). Grandiose narcissism versus vulnerable narcissism in threatening situations: Emotional reactions to achievement failure and interpersonal rejection. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 29(8), 874-902. <https://doi.org/10.1521/jscp.2010.29.8.874>

Cain, N. M., Pincus, A. L., & Ansell, E. B. (2008). Narcissism at the crossroads: Phenotypic description of pathological narcissism across clinical theory, social/personality psychology, and psychiatric diagnosis. *Clinical Psychology Review*, 28(4), 638-656. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2007.09.006>

Cambridge Online Dictionary, (2023). *Narcissism* <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/narcissism>. Erişim Tarihi: 20.11.2023

Campbell, W. K., & Foster, J. D. (2011). The narcissistic self: Background, an extended agency model, and ongoing controversies. Constantine Sedikides & Steven J. Spencer (Ed.). *The Self* (s. 115-138). New York: Psychology Press.

Caspi, A., & Silva, P. A. (1995). Temperamental qualities at age three predict personality traits in young adulthood: Longitudinal evidence from a birth cohort. *Child development*, 66(2), 486-498. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1995.tb00885.x>

Cloninger, C. R. (1994). Temperament and personality. *Current opinion in neurobiology*, 4(2), 266-273. [https://doi.org/10.1016/0959-4388\(94\)90083-3](https://doi.org/10.1016/0959-4388(94)90083-3)

Cooper, A. M., & Ronningstam, E. (1992). Narcissistic personality disorder. *American Psychiatric Press Review of Psychiatry*, 11, 80-97.

Coolidge, F. L., Thede, L. L., & Jang, K. L. (2001). Heritability of personality disorders in childhood: A preliminary investigation. *Journal of Personality Disorders*, 15(1), 33-40. <https://doi.org/10.1521/pedi.15.1.33.18645>

Demirci, İ., & Ekşi, F. (2017). Büyüklemeçi narsisizmin iki farklı yüzü: Narsistik hayranlık ve rekabetin mutlulukla ilişkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 46(46), 37-58. <https://doi.org/10.15285/maruaebd.330008>

Dickinson, K. A., & Pincus, A. L. (2003). Interpersonal analysis of grandiose and vulnerable narcissism. *Journal of Personality Disorders*, 17(3), 188-207. <https://doi.org/10.1521/pedi.17.3.188.22146>

Eldoğan, D. (2016). Hangi narsizm? Büyüklemeçi ve kırılğan narsizmin karşılaştırılmasına ilişkin bir gözden geçirme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19(37), 1-10.

Elliot, A. J., & Thrash, T. M. (2002). Approach-avoidance motivation in personality: Approach and avoidance temperaments and goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(5), 804. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.82.5.804>

Ellis, H. (1898). Auto-eroticism: A psychological study. *Alienist and Neurologist*, 19, 260-299.

Foster, J. D., & Trimm IV, R. F. (2008). On being eager and uninhibited: Narcissism and approach-avoidance motivation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(7), 1004-1017. <https://doi.org/10.1177/0146167208316688>

Freud, S. (1932). Libidinal types. *The Psychoanalytic Quarterly*, 1(1), 3-6.

Holtzman, N. S. (2011). Facing a psychopath: Detecting the dark triad from emotionally-neutral faces, using prototypes from the personality faceaurus. *Journal of Research in Personality*, 45, 648-654. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2011.09.002>

Holtzman, N. S., & Donnellan, M. B. (2015). The roots of Narcissus: Old and new models of the evolution of narcissism. Zeigler-Hill, V., Welling, L., & Shackelford, T. (Ed.). *Evolutionary Perspectives on Social Psychology*, (s. 479-489). https://doi.org/10.1007/978-3-319-12697-5_36

Horney, K. (2007). Çağımızın nevroitik kişiliği (Çev. S. Koçak). İstanbul: Doruk Yayınları. (Orijinal Basım Tarihi: 1937).

Horton, R. S., Bleau, G., & Drwecki, B. (2006). Parenting narcissus: What are the links between parenting and narcissism?. *Journal of Personality*, 74(2), 345-376. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2005.00378.x>

Gabbard, G. (1989). Two subtypes of narcissistic personality disorder. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 53, 527-532.

Grover, K. E., Carpenter, L. L., Price, L. H., Gagne, G. G., Mello, A. F., Mello, M. F., & Tyrka, A. R. (2007). The relationship between childhood abuse and adult personality disorder symptoms. *Journal of Personality Disorders*, 21(4), 442-447. <https://doi.org/10.1521/pedi.2007.21.4.442>

Karaaziz, M., & Atak, İ. E. (2013). Narsisizm ve narsisizmle ilgili araştırmalar üzerine bir gözden geçirme. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 1(2), 44-59. <https://doi.org/10.7816/nesne-01-02-03>

Kendler, K. S. (2005). "A gene for...": the nature of gene action in psychiatric disorders. *American Journal of Psychiatry*, 162(7), 1243-1252. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.162.7.1243>

Kernberg, O. F. (1970). Factors in the psychoanalytic treatment of narcissistic personalities. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 18(1), 51-85. <https://doi.org/10.1177/000306517001800103>

Kernberg, O. (1999). *Sınır durumlar ve patolojik narsisizm* (Çev. M. Atakay). Birinci Basım. Metis Yayınları. (Orijinal Basım Tarihi: 1975).

Kernberg, O. F. (2012). Overview and critique of the classification of personality disorders proposed for DSM-V. *Swiss Archives of Neurology and Psychiatry*, 163(7), 234-238.

Kernberg, O. F. (2014). An overview of the treatment of severe narcissistic pathology. *The International Journal of Psychoanalysis*, 95(5), 865-888. <https://doi.org/10.1111/1745-8315.12204>

Kohut, H. (1966). Forms and transformations of narcissism. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 14(2), 243-272. <https://doi.org/10.1177/000306516601400201>

Kohut, H. (1972). Thoughts on narcissism and narcissistic rage. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 27(1), 360-400.

Kohut, H. (2020). *Kendiliğın çözümlenmesi*. (Çev. C. Atbaşoğlu, B. Büyükkal, C. İşcan). Beřinci Basım. İstanbul: Metis Yayıncılık. (Orijinal Basım Tarihi: 1971).

Kohut, H. ve Wolf, E. S. (1978). The disorders of the self and their treatment. *International Journal of Psychoanalysis*, 59, 413-425.

Levy, K. N., Ellison, W. D., & Reynoso, J. S. (2011). A historical review of narcissism and narcissistic personality. W. Keith Campbell & Joshua D. Miller (Ed.). *The handbook of narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical approaches, empirical findings, and treatments* (pp. 1-13). <https://doi.org/10.1002/9781118093108.ch1>

Luo, Y. L., & Cai, H. (2018). The etiology of narcissism: A review of behavioral genetic studies. Anthony D. Hermann, Amy B. Brunell, & Joshua D. Foster (Ed.) *Handbook of Trait Narcissism: Key Advances, Research Methods, and Controversies* (s. 149-156). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-92171-6_16

Masterson, J. F. (1993). *The emerging self: A developmental, self, and object relations approach to the treatment of the closet narcissistic disorder of the self*. New York: Psychology Press.

Maxwell, K., & Huprich, S. (2014). Retrospective reports of attachment disruptions, parental abuse and neglect mediate the relationship between pathological narcissism and self-esteem. *Personality and Mental Health*, 8(4), 290-305. <https://doi.org/10.1002/pmh.1269>

Mickelson, K. D., Kessler, R. C., & Shaver, P. R. (1997). Adult attachment in a nationally representative sample. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(5), 1092-1106. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.73.5.1092>

- Miller, J. D., Hoffman, B. J., Gaughan, E. T., Gentile, B., Maples, J., & Keith Campbell, W. (2011). Grandiose and vulnerable narcissism: A nomological network analysis. *Journal of Personality*, 79(5), 1013-1042. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2010.00711.x>
- Miller, J. D., Back, M. D., Lynam, D. R., & Wright, A. G. (2021). Narcissism today: What we know and what we need to learn. *Current Directions in Psychological Science*, 30(6), 519-525. <https://doi.org/10.1177/09637214211044109>
- Morf, C. C., & Rhodewalt, F. (2001). Unraveling the paradoxes of narcissism: A dynamic self-regulatory processing model. *Psychological Inquiry*, 12(4), 177-196. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1204_1
- Pincus, A. L., & Lukowitsky, M. R. (2010). Pathological narcissism and narcissistic personality disorder. *Annual Review of Clinical Psychology*, 6, 421-446.
- Raskin, R. N. (1980). Narcissism and creativity: Are they related?. *Psychological Reports*, 46(1), 55-60. <https://doi.org/10.2466/pro.1980.46.1.55>
- Rathvon, N., & Holmstrom, R. (1996). An MMPI-2 portrait of narcissism. *Journal of Personality Assessment*, 66(1), 1-19. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa6601_1
- Robbins, S. B., & Dupont, P. (1992). Narcissistic needs of the self and perceptions of interpersonal behavior. *Journal of Counseling Psychology*, 39(4), 462-467. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-0167.39.4.462>
- Rose, P. (2002). The happy and unhappy faces of narcissism. *Personality and Individual Differences*, 33(3), 379-391. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(01\)00162-3](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(01)00162-3)
- Rozenblatt, S. (2002). *In defense of the self: The relationship of self-esteem and narcissism to aggressive behavior* (Doctoral dissertation, Long Island University, The Brooklyn Center).
- Thomaes, S., Bushman, B. J., De Castro, B. O., & Stegge, H. (2009). What makes narcissists bloom? A framework for research on the etiology and development of narcissism. Dante Cicchetti (Ed.). *Development and Psychopathology* (s. 1233-1247), Cambridge: Cambridge Press. <https://doi.org/10.1017/S0954579409990137>
- Torgersen, S., Lygren, S., Øien, P. A., Skre, I., Onstad, S., Edvardsen, J., ... & Kringlen, E. (2000). A twin study of personality disorders. *Comprehensive Psychiatry*, 41(6), 416-425. <https://doi.org/10.1053/comp.2000.16560>
- Twenge J.M., Campbell W.K. (2010). *Asrın vebası narsisizm illeti* (Çev. Ö. Korkmaz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Watson, P. J., Hickman, S. E., Morris, R. J., Milliron, J. T., & Whiting, L. (1995). Narcissism, self-esteem, and parental nurturance. *The Journal of Psychology*, 129(1), 61-73. <https://doi.org/10.1080/00223980.1995.9914948>
- Wink, P. (1991). Two faces of narcissism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(4), 590-597. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.4.590>
- Young, J. E., Klosko, J. S., & Weishaar, M. E. (2003). Schema therapy. Keith S. Dobson (Ed.). *Handbook of Cognitive-Behavioral Therapies* (3rd Ed.) (s. 317-346). New York: Guilford.
- Zeigler-Hill, V., Green, B. A., Arnau, R. C., Sisemore, T. B., & Myers, E. M. (2011). Trouble ahead, trouble behind: Narcissism and early maladaptive schemas. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 42(1), 96-103. <https://doi.org/10.1016/j.jbtep.2010.07.004>